

เส้นทางพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรไทยในอนาคต

รองศาสตราจารย์ยุทธ นิสสกา

ภาควิชาพัฒนาการเกษตร

คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ความนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบันที่การผลิตและการค้าสินค้าเกษตร เป็นบันไดพื้นฐานสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ของประเทศ ภาคการเกษตรของไทย จึงยังคงความสำคัญต่อสถานะภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของประเทศต่อไป ด้วยการตอบสนองต่อความต้องการปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และเป็นรายได้ให้แก่เกษตรกร และประเทศชาติ

งานส่งเสริมการเกษตร ในยุคโลกาภิวัตน์และยุคการสื่อสารไร้พรมแดน จึงมีบทบาทไม่เฉพาะต่อการถ่ายทอดความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี และประสบการณ์ ให้แก่เกษตรกรเท่านั้น แต่ยังเป็นการนำเสนอทางเลือกในการทำการเกษตรกรรม นอกจากนี้ การส่งเสริมให้เกษตรกรพัฒนาวิธีการคิด ให้พอเหมาะ และพอเพียงกับความสามารถของครอบครัวเกษตรกร และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ และกำลังเผชิญกับการแก่งแย่งและการเปลี่ยนแปลงดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้

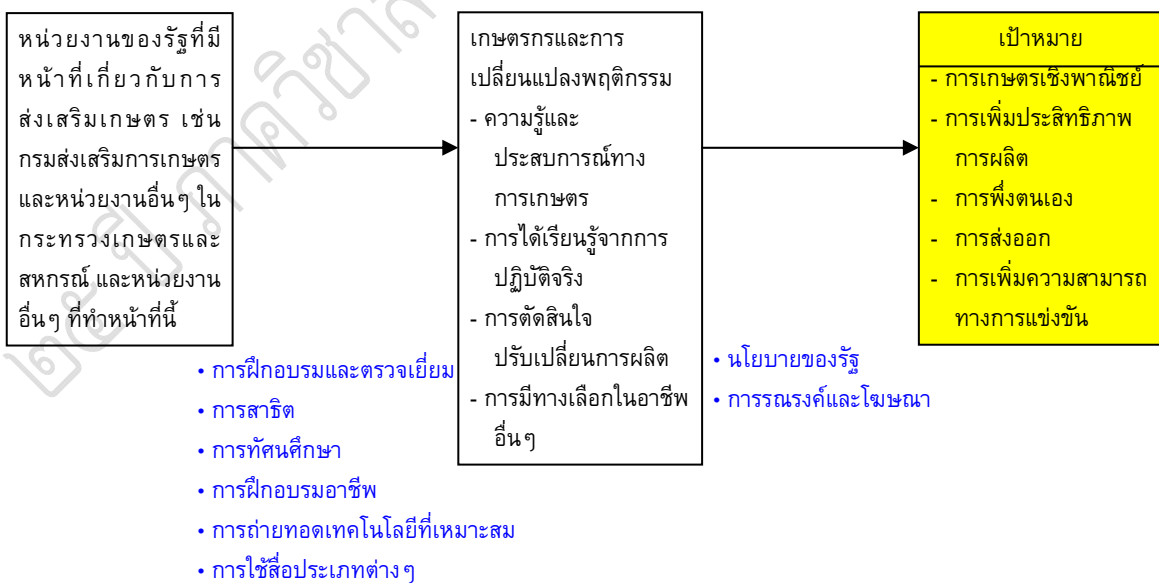
ผลจากภาวะการแย่งชิงทรัพยากรนับวันยิ่งจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ด้วยการอ้างความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ความเชื่อดังกล่าวเห็นได้จากเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นรอบโลกและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยที่เหตุการณ์ได้บานปลายไปทุกขณะ ประชาชนขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมนอกอาณาบริเวณบ้าน หรือในเวลากลางคืนไม่สามารถกระทำได้อย่างมั่นใจในความปลอดภัยอีกต่อไป แนวทางในการส่งเสริมการเกษตรจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ความยากลำบากในการเข้าพื้นที่ที่มีความเสี่ยงมากขึ้น ความไว้วางใจกันต่ำลง เหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่องานส่งเสริมเกษตรในภาคใต้ให้เกิดประสิทธิผลเหมือนในอดีต

บทความครั้งนี้จึงเป็นการนำเสนอความเห็นเบื้องต้นของเส้นทางพัฒนาการส่งเสริมเกษตรในอนาคตในประเด็นการปรับตัวของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อมโลก นโยบายประเทศและสากล ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของผู้บริโภคที่กำหนดแนวทางการผลิตและบริการทางการเกษตรที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรจะต้องมีความตระหนักอยู่ตลอดเวลา

พัฒนาการของงานส่งเสริมเกษตรในภาคใต้

งานส่งเสริมการเกษตรของไทยมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การประกาศทศวรรษแห่งการพัฒนา พ.ศ. 2503-2513 ขององค์การสหประชาชาติ แนวทางการพัฒนาดังกล่าวเป็นความพยายามที่จะทำให้ประเทศไทยเกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญโดยเป็นการพัฒนาการเกษตรตามแนวทางของการปฏิวัติเกษตรกรรม อันได้แก่ การปฏิวัติเขียว การปฏิวัติน้ำเงิน ตลอดจนการปฏิวัติเทคโนโลยีชีวภาพที่เน้นการใช้นวัตกรรมทางการเกษตร และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในผลผลิตและบริการทางการเกษตร การค้าระหว่างประเทศ และกฎเกณฑ์ต่างๆ และข้อตกลงหลากหลายประการ

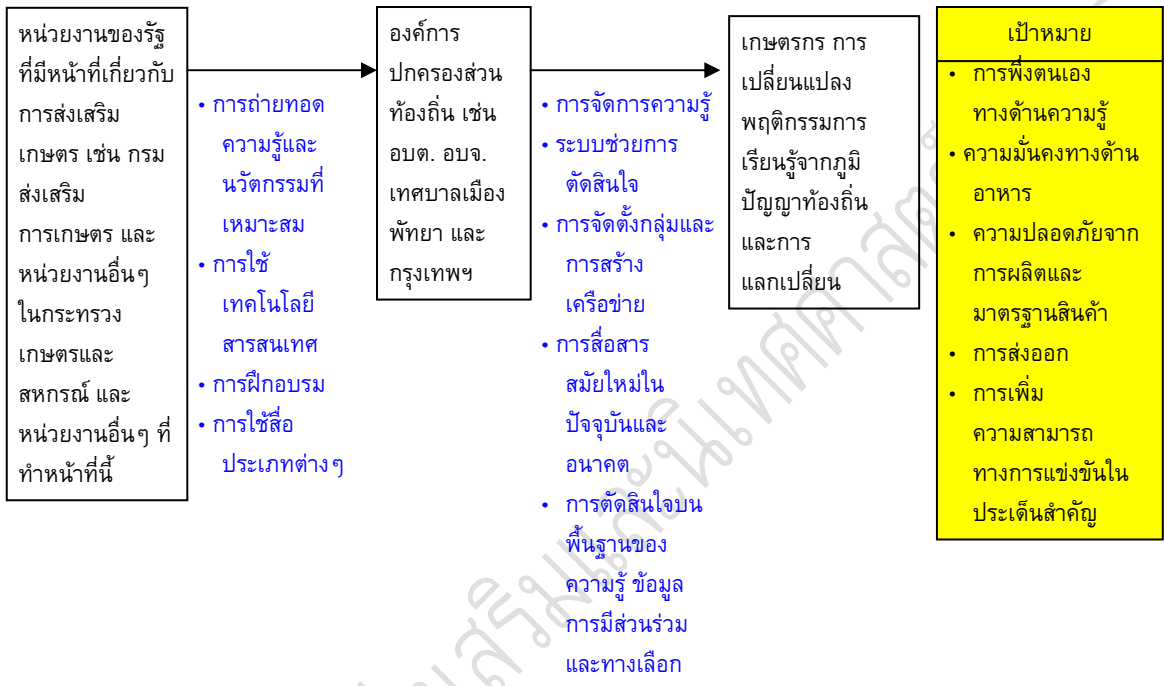
แนวทางการส่งเสริมการเกษตรในช่วงเวลานั้น จึงเป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผู้รู้ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการเกษตรทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านหน่วยงานรองรับในระดับจังหวัดและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเกษตรกร วิธีการส่งเสริมในขณะนั้นใช้หลักการของการฝึกอบรมและการเยี่ยมเยียนเกษตรกร การสาธิต การทัศนศึกษา และการฝึกอบรมอาชีพเสริมเพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจึงเปรียบเสมือนครู หรือผู้รอบรู้ในวิทยาการเกษตรสมัยใหม่ สิ่งที่เกษตรกรได้รับคือความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดลงมา ได้รับประสบการณ์จากการสาธิต การทัศนศึกษา และการฝึกอบรม มีการทำการเกษตรกรรมแบบเลียนแบบกันและใช้วิธีการและเทคโนโลยีที่คล้ายคลึงกัน ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ผ่านการปรับปรุงพันธุ์ ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชอย่างแพร่หลาย ใช้เครื่องจักรกลที่ใช้พลังงานฟอสซิล เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายในการยกระดับผลิตภาพของสินค้าเกษตรให้มากขึ้น ให้เป็นที่ต้องการของตลาด ให้ได้ราคาดี และสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ แผนภาพการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรจึงสามารถสรุปและแสดงพัฒนาการงานส่งเสริมการเกษตรได้ในรูปที่ 1 ดังนี้

รูปที่ 1: รูปแบบเส้นทางการส่งเสริมการเกษตรในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา

เส้นทางการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรไทยในอนาคต

เส้นทางการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรไทยในอนาคตยังคงมีรูปแบบหลักเช่นเดียวกับในอดีต แต่มีการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดความรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของเกษตรกร รวมทั้งการปรับปรุงเพิ่มเติม เป้าหมายของการทำเกษตรกรรม ดังแสดงในรูปที่ 2

รูปที่ 2: รูปแบบเส้นทางการส่งเสริมเกษตรที่ควรจะเป็นในปัจจุบันและอนาคต

การนำเสนอแนวความคิดของการส่งเสริมเกษตรในอนาคตนี้ เป็นการอิงสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ระบุว่า

“การส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทางเลือก และเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แก่เกษตรกร เพื่อรองรับการเปิดตลาดเสรีสินค้าเกษตรในอนาคต และผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์และครัวโลก”

สาระสำคัญดังกล่าวข้างต้นนั้น มีเนื้อหาอีกหลากหลายประเด็นทางด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง วิธีการส่งเสริมเกษตร ตลอดจนเป้าหมายที่เหมาะสมเพื่อให้สาระสำคัญของงานส่งเสริมการเกษตรนั้นประสบความสำเร็จได้ ดังนี้

เนื้อหา

งานส่งเสริมการเกษตรในภาคใต้ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเน้นประสิทธิภาพการผลิตพืช สัตว์ ประมง โดยผ่านการปรับปรุงพันธุ์ การใช้ปัจจัยการผลิตประเภททุน การเพิ่มประสิทธิภาพแรงงาน และการจัดการ เพื่อเป้าหมายให้ได้ผลิตภาพสูงสุดของพืชและสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ไม้ผล เช่น เงาะ ลองกอง มังคุด สัตว์บกเศรษฐกิจ เช่น ไก่ สุกร โคเนื้อ แพะ และสัตว์น้ำเศรษฐกิจ เช่น กุ้งทะเล ปลาทะเล เป็นต้น ดังนั้น เนื้อหาของงานส่งเสริมการเกษตรจึงเป็นไปในประเด็นของการพยายามเพิ่มปริมาณอุปทาน เพื่อสนองตอบต่อปริมาณอุปสงค์ของตลาดทั้งในประเทศและตลาดส่งออก มีการใช้ปัจจัยการผลิตประเภททุน เช่น ปุ๋ยเคมี ยาสารเคมี อาหารสัตว์ การปรับปรุงพันธุ์ ตลอดจนการค้นหาลินค้ำใหม่ ๆ ทดแทนการนำเข้า หรือการแนะนำผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาด เป็นต้น

เนื้อหาของงานส่งเสริมการเกษตรในภาคใต้ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภาวะการเปลี่ยนแปลงในภูมิอากาศโลก ความจำกัดในทรัพยากร การแข่งขันกันระหว่างผู้ผลิต และการกีดกันและความร่วมมือทางการค้าในรูปแบบต่างๆ การเสนอแนะเนื้อหาในการส่งเสริมการเกษตรจึงเป็นไปในเนื้อหาที่เน้นการทำเกษตรกรรมทางเลือก เน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามศักยภาพมากกว่าการเพิ่มผลิตภาพเพียงอย่างเดียว การพึ่งตนเองทั้งทางด้านอาหารและพลังงานกลายเป็นเนื้อหาสำคัญกว่าการส่งออก ความพอเพียงและความพอดีเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต การเกษตรเชิงพาณิชย์ และการส่งออกยังคงมีความสำคัญ แต่วิธีการผลิตเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการนำประเด็นใหม่ๆทางการค้าเข้ามาร่วมในการพิจารณา

เป้าหมาย

เป้าหมายของงานส่งเสริมการเกษตรในอดีต นั้นเป็นการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนในตลาดทั้งในและต่างประเทศเป็นสำคัญ ดังนั้นการเพิ่มประสิทธิภาพทั้งทางด้านการผลิตและต้นทุน จึงเป็นเป้าหมายอันดับแรก ประเด็นการพึ่งตนเองเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารเป็นเป้าหมายที่มีความสำคัญระดับรองลงมา การปรับเปลี่ยนเป้าหมายของการส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาการแข่งขันกันในตลาด ปัญหาคุณภาพ มาตรฐาน และความปลอดภัยของอาหาร ปัญหาการเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิต และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับแรงงานและสิทธิมนุษยชน ดังนั้นเป้าหมายของการส่งเสริมการเกษตรจึงมุ่งไปสู่การพึ่งตนเอง ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ การค้าขายแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นเมื่อมีความต้องการอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้ ประเด็นความมั่นคงทางด้านอาหาร ไม่ว่าจะเป็นการมีอาหาร การเข้าถึงอาหาร และการใช้ประโยชน์จากอาหารอย่างถูกหลักโภชนาการจึงเป็นอีกเป้าหมายหนึ่ง อย่างไรก็ตามการผลิตเพื่อการส่งออกเลี้ยงประชากรโลกตามนโยบาย “ครัวโลก” ของไทยก็ยังคงเป็นเป้าหมายที่สำคัญเช่นกันดังนั้นประเด็นอาหารปลอดภัย เข้าสู่มาตรฐานของไทยและสากล การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการให้สวัสดิการแรงงานและสวัสดิภาพสัตว์ จึงเป็นอีกเป้าหมายหนึ่งของงานส่งเสริมการเกษตรที่จะส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรไทยในตลาดโลก

วิธีการ

การส่งเสริมการเกษตรของไทยในยุคโลกไร้พรมแดน ที่การสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางนั้น เป็นปัจจัยสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยี สู่เกษตรกรเพื่อสร้างแรงจูงใจหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการผลิต การสร้างเครือข่ายหรือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกรโดยมีวิธีการที่เหมาะสมกับพื้นที่และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นประเด็นที่จะต้องคิดต้องทำ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้และวิทยาการ ตลอดทั้งการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการผลิตให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและความต้องการของผู้บริโภค การเข้ามามีมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการมองภาพการเกษตรกรรมทั้งระบบ จะช่วยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถเลือกใช้รูปแบบวิธีการส่งเสริมการเกษตรที่เหมาะสมและสอดคล้องกับตัวเกษตรกรและชุมชน จะทำให้งานส่งเสริมเกษตรได้รับการยอมรับจากเกษตรกรมากขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

การส่งเสริมเกษตรในภาวะเหตุการณ์ความไม่สงบในภาคใต้

สถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้ของไทยเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ทำให้เนื้อหาวิธีการ เป้าหมาย และลักษณะการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถดำเนินงานและขับเคลื่อนการพัฒนาการเกษตรต่อไปได้ การปรับเปลี่ยนแนวทางการส่งเสริมการเกษตรสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ (1) การปรับเปลี่ยนเนื้อหาและเป้าหมายของงานส่งเสริมการเกษตร และ (2) การปรับเปลี่ยนวิธีการส่งเสริมการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่รวมทั้งการปรับเปลี่ยนการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ

การปรับเปลี่ยนเนื้อหาและเป้าหมายของการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรในเนื้อหาและเป้าหมายที่เหมาะสมกับสถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้นั้น ควรจะต้องมีการหยิบยกมาเป็นประเด็น เนื่องจากความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม การดำรงชีวิต วิธีคิดของเกษตรกร ทศนคติของเกษตรกร นโยบายของภาครัฐ และบทบาทของภาคส่วนต่างๆ ต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป้าหมายของงานส่งเสริมเกษตรควรมุ่งเน้นการพัฒนาให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางความมั่นคงด้านอาหาร พัฒนาท้องถิ่นทางด้านภูมิปัญญาให้เกิดเป็นรูปธรรม ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ตลอดทั้งการปลูกฝังการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นโดยผ่านการพัฒนากระบวนการกลุ่มและเครือข่ายเกษตรกรรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือกันทางด้านการจัดการความรู้และการค้าขายที่เป็นธรรม เน้นอัตลักษณ์และพัฒนาองค์ความรู้ของท้องถิ่นให้เป็นที่รับรู้และเคารพของสังคมภายนอก ขยายโอกาสทางเลือกในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ตลอดทั้งการอำนวยความสะดวกทางการตลาด

การปรับเปลี่ยนวิธีการส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ และการปรับเปลี่ยนการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ

ในการปรับเปลี่ยนวิธีการส่งเสริมการเกษตร ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ นั้น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากการลงพื้นที่เพื่อทำการอบรมให้คำแนะนำวิชาการด้านการเกษตรด้วยวาจาที่บ้านเกษตรกร หรือให้ผู้นำในหมู่บ้านเป็นผู้กระจายข่าวสารแทน มาเป็นการวางแผนการลงพื้นที่ที่มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น โดยเน้นการออกพื้นที่เป็นทีมและติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดเพื่อลดความเสี่ยงที่อาจจะเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ สำหรับการฝึกอบรมเกษตรกรยังเน้นการฝึกอบรมในพื้นที่ แต่ถ้าเกษตรกรมีความสะดวกในการเดินทาง ก็จะทำการฝึกอบรมที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ขึ้นอยู่กับสภาพความเสี่ยงในพื้นที่ปฏิบัติงาน ในกรณีที่เป็นพื้นที่เสี่ยงและเกษตรกรไม่สะดวกในการเดินทาง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจำเป็นต้องลงพื้นที่ปฏิบัติงานตามปกติ เพื่อให้งานส่งเสริมการเกษตรยังดำเนินต่อไปได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นการลงพื้นที่ปฏิบัติงานเหมือนเดิมแต่จะลดการออกเยี่ยมเยียนเกษตรกรลง และเน้นการออกปฏิบัติงานในพื้นที่เพื่อการฝึกอบรมตามงานโครงการที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สำหรับการเดินทางออกไปปฏิบัติงานนั้น ทางหน่วยกำลังทหารได้อำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าหน้าที่ โดยให้ทางเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรแจ้งพื้นที่ปฏิบัติงาน และแสดงความจำนงในการขอสนับสนุนกำลัง เพื่อที่ทางทหารจะจัดส่งกำลังทหารคุ้มครองความปลอดภัยในการเดินทางและตลอดระยะเวลาการทำงานในพื้นที่ แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะแจ้งหน่วยทหารเพื่อรักษาความปลอดภัยในบางพื้นที่เท่านั้น เพื่อป้องกันการเกิดความเคลงใจ อันจะเป็นเหตุให้เกษตรกรไม่ตั้งใจรับความรู้เท่าที่ควร ในส่วนของการติดต่อสื่อสารนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะใช้การนัดหมายกับเกษตรกรทางโทรศัพท์ โดยจะประสานงานกับผู้นำกลุ่มเป็นหลัก รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุชุมชน หรือให้ผู้นำของชุมชนส่งข่าวผ่านทางหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน

ในส่วนของการปรับเปลี่ยนการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐนั้น ในอดีตการส่งเสริมการเกษตรใช้การสนับสนุนงบประมาณที่ต้องรอการอนุมัติจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่ในปัจจุบันการสนับสนุนโครงการจากภาครัฐ มีบทบาทเป็นอย่างมากในการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะหน่วยงาน สอ.บต. ที่ให้งบประมาณในการดำเนินโครงการต่างๆ โดยเน้นให้ประชาชนในพื้นที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น ได้มีการอนุมัติโครงการ พัฒนาชุมชนสันติสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พนพ.) ซึ่งให้ทางสำนักงานเกษตรอำเภอทุกแห่งเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินโครงการโดยมีเงื่อนไขว่าประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ จะต้องเป็นเกษตรกรที่ยากจน มีความขยันหมั่นเพียร เป็นผู้ตงงาน และได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ โดยมีการคัดเลือกหมู่บ้านในการดำเนินโครงการ ตำบลละ 1 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 70 ครัวเรือน และมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิต (ด้านพืช สัตว์ และประมง) ครัวเรือนละ 5,000 บาท โดยมีเงื่อนไขคือต้องมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการออมเงินและทำบัญชีครัวเรือน ในการสนับสนุนโครงการดังกล่าวทำให้เป็นเครื่องมือในงานส่งเสริมการเกษตรอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรมีทุนในการดำเนินงาน และง่ายต่อการปลูกฝังแนวคิดในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในมือให้ได้ประโยชน์สูงสุด รวมถึงยังเป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรได้ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

ประชาชนระดับหมู่บ้าน (พนม.) ที่มีทุกหมู่บ้าน ซึ่งจะเน้นให้ประชาชนเป็นผู้เสนอโครงการขึ้นมาเองโดยผ่านการทำเวทีประชาคม แม้ว่าในบางพื้นที่จะมีการเสนอโครงการส่งเสริมอาชีพที่ไม่ใช่ด้านเกษตรก็ตาม แต่ประเด็นสำคัญของโครงการนี้คือการกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมดำเนินโครงการและติดตามการดำเนินโครงการ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการออกปฏิบัติงานเป็นทีมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ทำให้เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีในแง่การร่วมกันลงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน (ได้มวลชนเพิ่มขึ้น) เป็นผลให้การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรยังคงดำเนินไปได้

สำหรับแนวโน้มในการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอนาคตนั้น หากยังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบเช่นนี้ต่อไป เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จะต้องมีการทำงานอย่างระมัดระวังตัวมากยิ่งขึ้น และความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะมีการสื่อสารที่ระหว่างมากขึ้น กล่าวคือ การติดต่อเพื่อประสานงานทางโทรศัพท์หรือการใช้สื่อทางไกลอื่นๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ตมีมากกว่าการลงพื้นที่เพื่อพบปะพูดคุยและเยี่ยมเยียนเหมือนในอดีต แต่ในพื้นที่ที่มีความปลอดภัย การพบปะพูดคุยเพื่อแนะนำและการเยี่ยมเยียนตามปกติยังคงมีอยู่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้น เพราะระยะทางจากสำนักงานเกษตรอำเภอถึงพื้นที่ต่างๆ นั้นมีระยะการเดินทางที่ไกล ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรติดตามข่าวสารเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรายวัน เพื่อประกอบการตัดสินใจในการลงพื้นที่ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ หนึ่ง ข่าวสารจากหน่วยกำลังทหารหรือคำบอกเล่าของเกษตรกรก็เป็นปัจจัยหลักในลำดับต้นๆ ที่สามารถใช้ประกอบการตัดสินใจในการออกปฏิบัติงานหรือออกเยี่ยมเยียนเกษตรกร เพราะในบางครั้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะได้รับการแจ้งเตือนจากเกษตรกรที่ไว้วางใจได้ เกี่ยวกับเบาะแสความเคลื่อนไหวของผู้ก่อความไม่สงบ ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนหรือวางแผนสำรองในการปฏิบัติงานได้อย่างทันท่วงที แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีการนัดหมายเกษตรกรในโครงการที่มีความสำคัญ หรือการนัดหมายเพื่อทำเวทีประชาคมหรือส่งมอบปัจจัยการผลิตที่จะต้องอาศัยความร่วมมือเพียงของเกษตรกรนั้น ถึงแม้จะมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในพื้นที่หรือใกล้เคียงก็ตาม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องออกปฏิบัติงานตามปกติ เพื่อให้งานส่งเสริมการเกษตรเดินหน้าไปได้ตามเป้าหมาย และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกร เมื่อเกษตรกรมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่ที่มีความจริงใจในการปฏิบัติงานเปรียบเสมือนเป็นญาติมิตร เน้นการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรโดยไม่จู้จุกประสงค์อื่นใดแอบแฝง ไม่ใช้อำนาจในการทำงาน เกษตรกรก็จะเกิดความไว้วางใจสามารถที่จะปรึกษาปัญหาต่างๆ ได้ สิ่งเหล่านี้ช่วยเป็นเกราะป้องกันอีกชั้นหนึ่งเพื่อลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นและคาดว่าจะช่วยให้อาณาความไม่สงบในภาพรวมบรรเทาลงไปได้บ้าง

สรุป

เส้นทางพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรไทยในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้และในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนทั้งในประเด็นของเป้าหมาย เนื้อหา และวิธีการส่งเสริมเกษตร ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทางด้านเศรษฐกิจการค้า สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ที่เกิดขึ้นทั้งในภาคใต้ ในประเทศ ในภูมิภาค และในประชาคมโลก งานส่งเสริมการเกษตรจึงควรมีแนวทาง ดังสรุปได้ต่อไปนี้

- เป้าหมายของงานส่งเสริมเกษตรควรพัฒนาให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ทรัพยากรที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

- เนื้อหาของงานส่งเสริมเกษตรควรเน้นการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับภูมิปัญญาภายนอก ด้วยการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ ส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและรักษาสิ่งแวดล้อม มีการติดตามการเปลี่ยนแปลงในกฎเกณฑ์การค้าและพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง ควรคำนึงถึงความปลอดภัยในการบริโภคและมาตรฐานสากลในการผลิต รวมทั้งประเด็นความมั่นคงด้านอาหารทั้งทางด้านการผลิต การเข้าถึงอาหารอย่างเป็นธรรม ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากอาหารอย่างถูกหลักโภชนาการ

- วิธีการส่งเสริมเกษตรนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่โดยทั่วไปแล้วควรจะเน้นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เน้นกระบวนการกลุ่มและการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ การมีระบบการตัดสินใจเพื่อช่วยในการวางแผนการผลิต มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการสื่อสาร รวมทั้งการสื่อสารเพื่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ โดยเน้นสื่อสารและสื่อเชิงวัฒนธรรม

คำขอขอบคุณ คณะผู้เขียนบทความขอขอบคุณ คุณกิตติวรรณ ทวีสุวรรณ ผศ.อภโรแฮม ยี่ดำ และอีกหลายท่าน ที่ให้ข้อมูลเพื่อประกอบการเขียนบทความแนวทางการส่งเสริมเกษตรในภาคใต้ในปัจจุบัน และเจ้าหน้าที่ในภาควิชาส่งเสริมเกษตรที่เป็นผู้จัดการเรื่องการเตรียมต้นฉบับ

อรุณทิพย์ นิสสา